

บทที่ 9

ญาณวิทยาของกลุ่มโพสต์โมเดิร์น

9.1 ความเป็นมาของปรัชญาโพสต์โมเดิร์น

แนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์น (Postmodernism) นั้นแรกปรากฏและมีบทบาทอยู่ในวงการศิลปะและสถาปัตยกรรม โดยคำโพสต์โมเดิร์น (Postmodern) นี้ถูกใช้ครั้งแรกช่วงทศวรรษ 1870 โดยนักวาดภาพชื่อ จอห์น แชนแมน (John Chapman) และในช่วงปี ค.ศ.1950-1960 ก็มีการใช้คำนี้กันอย่างแพร่หลายในกลุ่มของงานวรรณคดีวิจารณ์และสุนทรียศาสตร์ และในช่วงปลายทศวรรษ 1960 และ 1970 แนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์นนี้ก็ได้ถือกำเนิดขึ้นในปรัชญา โดยนักคิดในกลุ่มโพสต์โมเดิร์นหรือปรัชญาสกุลหลังสมัยใหม่ที่มีบทบาททางความคิดนับแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็เช่น มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault : 1926-1984) ฌาค แดริดา (Jacque Derrida : 1930-2004) ฌอง ฟรองซัว ลีโอดาร์ด (Jean Francois Lyotard : 1924-1998) และริชาร์ด รอร์ตี (Richard Rorty : 1931-) เป็นต้น

9.2 โพสต์โมเดิร์นคืออะไร

9.2.1 แนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์น

ในความคิดและความรู้สึกของคนส่วนใหญ่ แนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์น หรือปรัชญาสกุล “หลังสมัยใหม่” นี้ดูจะเป็นสิ่งที่คลุมเครือในมิติของเวลาในการแบ่ง “สมัยใหม่” (Modern) กับ “หลังสมัยใหม่” (Postmodern) เพราะแม้แต่ในกลุ่มนักคิดโพสต์โมเดิร์นด้วยกันก็ยังเห็นแตกต่างกัน โดย ฌอง ฟรองซัว ลีโอดาร์ด พูดถึงเส้นแบ่งของ “สมัยใหม่” กับ “หลังสมัยใหม่” ในแง่ของกาลเวลา จากการประกาศถึงการปิดฉากแนวคิด “สมัยใหม่”

ที่ล้มเหลว¹ เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่เต็มไปด้วยความรุนแรงและเสื่อมถอยของสังคมมนุษย์² แต่ริชาร์ด รอร์ตี กลับเห็นว่ามันไม่ได้เป็นยุคสมัยในแง่ของกาลเวลา หากแต่เป็นยุคสมัยในเชิงความคิดและทัศนคติที่ตั้งคำถามกับอภิปราย (meta-narratives) หรือความรู้ที่คนที่มีอำนาจเขียนขึ้นและทำให้เป็นที่ยอมรับของคนทั้งหลายมากกว่าที่จะเป็นเรื่องของยุคสมัยในเชิงกาลเวลา โดยสำหรับรอร์ตีแล้วทั้ง “สมัยใหม่” และ “หลังสมัยใหม่” นั้นต่างก็ดำรงอยู่อย่างผสมปนเป³ ในขณะที่มิเชล ฟูโกต์ ก็เห็นว่าความเป็นสมัยใหม่ไม่ใช่ยุคสมัยในมิติของเวลา แต่เป็นท่าทีในความหมายของการเป็นวิธีคิดและรู้สึกในแบบหนึ่ง⁴

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโดยภาพรวมแล้วแนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์นจะไม่ได้มีระบบคิดที่ชัดเจนและเป็นหนึ่งเดียว แต่โดยสาระแล้วก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นปรัชญาที่มีลักษณะเป็นการคิดแบบทำทลาย คือเป็นการคิดที่แตกต่างไปจากการคิดแบบเดิม (think otherwise)

---

¹จรัญ โฆษณานันท์ ได้อธิบายความล้มเหลวนี้นี้ไว้ว่า “ความล้มเหลวทางจริยธรรม สงครามโลก การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว ค่ายกักกันนักโทษการเมืองใน (อดีต) สหภาพโซเวียต ระบบเผด็จการต่าง ๆ ทั้งชาวและชาย หรือฝันร้ายของสงครามนิวเคลียร์ ความสับสนไร้ระเบียบเหล่านี้ถูกตีความว่าสะท้อนความผิดพลาดในปรัชญา-ความรู้หรือทัศนคติของพวกเขา “สมัยใหม่” ที่มีอิทธิพลต่อความเป็นไปของโลกในช่วงที่ผ่านมา” และ บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์ ก็ได้อธิบายความล้มเหลวของความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ ไว้ว่า “พัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ลีโอดาร์ต เรียกว่า technoscience อันหมายถึงเครือข่ายขนาดมหึมา) กลายเป็นเครื่องมือให้ความป่วยไข้ทางสังคมยิ่งลึกลงมากกว่าที่จะบรรเทาหลง จนเราไม่อาจเรียกการพัฒนาว่าความก้าวหน้าได้อีกต่อไป วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเหล่านี้ก็เสมือนมีกลไกขับเคลื่อนที่เป็นอิสระจากเรา มันไม่ตอบสนองกับความต้องการที่มาจากความต้องการของมนุษย์อีกต่อไป ยิ่งกว่านั้น มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของปัจเจกบุคคลหรือเชิงสังคมโดยรวมก็ดูเหมือนจะถูกทำให้ไร้เสถียรภาพโดยผลและจากตัวการพัฒนาเอง”

จรัญ โฆษณานันท์, *นิติปรัชญาแนววิพากษ์*. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2550), หน้า 125 และ บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์, “ปรัชญาสกุลหลังสมัยใหม่,” *วารสารร่วมพฤษภ* ปีที่ 15 เล่ม 2 ตุลาคม 2539 - มกราคม 2540, หน้า 90 - 91.

²จรัญ โฆษณานันท์, *นิติปรัชญาแนววิพากษ์*. เพิ่งอ้าง, หน้า 125.

³ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์, “โพสต์โมเดิร์นคืออะไร : จากปฏิบัติการแบบมาร์กซสู่การเมืองแบบปฏิบัตินิยม” หน้า 174 ใน ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ (บรรณาธิการ) *ทฤษฎีและความรู้ในยุคโลกาภิวัตน์*. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจิตรธรรม, 2544). อ้างใน จรัญ โฆษณานันท์. *นิติปรัชญาแนววิพากษ์*. เพิ่งอ้าง.

⁴บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์, “ปรัชญาสกุลหลังสมัยใหม่,” อ้างแล้ว, หน้า 70 - 71.

โดยเฉพาะในส่วนของความแตกต่างจากบรรดาสิ่งที่ถือเป็นทฤษฎีหรือปรัชญา “สมัยใหม่” (Modern Philosophy) ทั้งปวง⁵

โดยปรัชญาสกุลหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) นี้จะเป็นการวิเคราะห์วิพากษ์ปรัชญา “สมัยใหม่” ซึ่งเป็นปรัชญายุคสว่างหรือยุคแห่งปัญญาและเหตุผล (The Enlightenment) ของยุโรปตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 17 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นยุคที่วิทยาศาสตร์และเหตุผลมีอำนาจและอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนอย่างยิ่ง โดยที่แนวคิดแบบสมัยใหม่ (Modernism) นี้จะเชื่อมั่นในอภิปรัชญา เชื่อว่ามีความจริง (truth) / ความเป็นจริง (reality) ที่ตายตัว และเชื่อว่าความรู้นั้นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานที่มั่นคงอันไม่อาจสงสัยได้ ซึ่งก็คือแนวคิดแบบรากฐานนิยม⁶ (Foundationalism) โดยที่รากฐานความคิดดังกล่าวก็อาจเป็นได้ทั้งแบบปรัชญาเหตุผลนิยม (Rationalism) และแบบประสบการณ์นิยม⁷ (Empiricism) โดยที่ปรัชญาทั้ง 2 ระบบนั้นต่างก็เชื่อมั่นในความจริงและความรู้ที่แน่ชัด อีกทั้งยังเชื่อว่าความรู้ที่ได้มาเหล่านั้นสามารถอธิบายได้อย่างเป็นระบบ

แต่แนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์นจะมีลักษณะของการท้าทายและปฏิเสธแนวคิดของสมัยใหม่ คือปฏิเสธอภิปรัชญา ปฏิเสธความจริงที่แน่นอนตายตัว ปฏิเสธรากฐานหรือแก่นความคิดอันแน่นอนที่ความรู้ต่าง ๆ ตั้งอยู่ (Anti-foundationalism)⁸ และปฏิเสธ “การมีอยู่ของคำตอบสุดท้ายอันสมบูรณ์แห่งความรู้ใด ๆ (ไม่ว่าจะเรียกว่าพระเจ้า กฎธรรมชาติ เหตุผล แบบ...)”⁹ แต่ให้ความสนใจกับเรื่องของภาษาและอิทธิพลของภาษาที่มีต่อวิถีคิดของมนุษย์¹⁰ โดยถือ

⁵ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์. อ่างแล้ว, หน้า 124.

⁶ รากฐานนิยม (Foundationalism) เป็นแนวคิดที่ว่าความรู้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความจริงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคง เช่น พระเจ้าหรือเหตุผลที่เป็นสากล

⁷ Dennis Patterson, Law and Truth (New York : Oxford University Press, 1996), pp. 152-154. อ้างใน จรัญ โฆษณานันท์, เพิ่งอ้าง, หน้า 126.

⁸ แนวคิดที่ปฏิเสธรากฐานนิยม (Anti-Foundationalism) เป็นแนวคิดที่ว่าไม่มีพื้นฐาน / รากฐานสำหรับความรู้ที่เป็นปรนัย (objective) และเป็นสากล (universal) คือไม่มีสิ่งที่มั่นคงหรือไม่เปลี่ยนแปลงที่จะทำให้แน่ใจในความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวความจริงที่เป็นสากล

⁹ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์, อ่างแล้ว, หน้า 177.

¹⁰ จันทน์ เจริญศรี, โพสต์โมเดิร์นและสังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2544), หน้า 6. อ้างใน เพิ่งอ้าง, หน้า 137.

ว่าภารกิจใหม่ของปรัชญาคือการอธิบาย พรรณนา ตีแผ่ปฏิบัติการณ์ทางภาษา (linguistic practice) เบื้องหลังสิ่งที่เชื่อว่าเป็นความจริง ความรู้ ให้เป็นที่กระจ่างชัด¹¹

ปรัชญาโพสต์โมเดิร์นจึงมีความเกี่ยวข้องกับปรัชญาภาษาในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่นำมาใช้อธิบายธรรมชาติแห่งความรู้ เช่น ศาสตร์แห่งการตีความ (Hermeneutic) ที่ จอร์จ โฆษณานันท์ ได้สรุปไว้ว่าเป็นแนวคิดที่เห็นว่าแท้จริงแล้วความเป็นจริงในโลกนั้นถูก แสดงออกมาทั้งโดยการพูดหรือการเขียนในรูปวาทกรรมผ่านการใช้ภาษา ภาษาเป็นเพียงสื่อ ที่แสดงออกซึ่งความเป็นจริง และไม่สามารถเป็นข้อเท็จจริงโดยตัวเอง ที่แล้ว ๆ มา ปรัชญา หรือทฤษฎีต่าง ๆ จึงเป็นเพียงเรื่อง “เกมส์ของภาษา” (Language Games) ความรู้ต่าง ๆ ล้วนดำรงอยู่ภายใต้กรอบความหมายของภาษา อุปมาแล้ว คำและภาษาจึงเป็นตั้งสิ่งห่อหุ้ม สรรพสิ่งต่าง ๆ ขณะเดียวกัน ความรู้โดยธรรมชาติก็ล้วนเกิดจากการตีความของเรา¹²

และโดยลักษณะสำคัญแล้ว ปรัชญาโพสต์โมเดิร์นจะเป็นการปฏิเสธต่ออำนาจ ที่ครอบงำสังคม และมีท่าทีแบบที่เรียกว่า อนาธิปไตยในทางญาณวิทยา¹³ โดยมีเป้าหมาย เพื่อต่อต้านการรวมศูนย์อำนาจโดยผ่านความรู้แบบใดแบบหนึ่งที่ยังความใหญ่ยิ่งหรือความ เป็นองค์อธิปัตย์¹⁴ (Sovereignty) ทางความรู้ แนวคิดของนักปรัชญากลุ่มนี้จึงเป็นการปฏิเสธ การครอบงำของความรู้ วิธีวิทยา¹⁵ (methodology) ทางความรู้ไม่ว่าจะเป็นแบบใดแบบหนึ่ง พวกเขาจึงปฏิเสธอภิปรัชญา ญาณวิทยาแบบเหตุผลนิยม หรือทฤษฎีความรู้ของยุคสมัยใหม่ ที่เชื่อในความจริงสัมบูรณ์ โดยมองว่าสิ่งเหล่านั้นมีลักษณะเป็น “มายาคติ” อีกทั้งยังปฏิเสธ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีหรือความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ที่ในระยะหลังได้กลายเป็นสิ่งที่มี อำนาจและพลังในการครอบงำสังคม และทำให้ “ความรู้แบบอื่น” ที่ถือว่า “ไม่เป็น

¹¹ จอร์จ โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์. อ้างแล้ว, หน้า 174.

¹² เพิ่งอ้าง, หน้า 173.

¹³ อนาธิปไตยในทางญาณวิทยา คือการไม่ยอมรับความสำคัญหรืออำนาจอันยิ่งใหญ่ขององค์ความรู้ ใด ๆ ให้ครอบงำหรืออุปเหือความคิดความรู้ของเรา

¹⁴ คำ Sovereignty มาจากคำภาษาฝรั่งเศส souverain ซึ่งหมายถึงอำนาจหลักหรืออำนาจสูงสุดของ รัฐ คำภาษาไทยใช้ว่าองค์อธิปัตย์หรือรัฐอธิปัตย์

¹⁵ วิธีวิทยา (methodology) คือการวิเคราะห์และการจัดระบบหลักการและกระบวนการในการ แสวงหาความจริงของศาสตร์ต่าง ๆ

คำอธิบายจาก พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว, หน้า 64.

วิทยาศาสตร์” นั้นถูกกดทับหรือปิดกั้นไว้ไม่ให้ปรากฏ ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถเกิด “ความหลากหลาย” แห่งความรู้¹⁶

โดยแนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์นนี้จะมีการวิพากษ์ต่อสิ่งที่เรียกว่าอภิพรรณา (grand narrative) และต้องการให้มีการเปิดให้มีเสรีภาพทางความคิด เพื่อให้ความรู้แบบต่าง ๆ ที่หลากหลายนั้นได้มีโอกาสเกิดขึ้นโดยผ่านสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า “การรื้อสร้าง” (Deconstruction) หรือการวิพากษ์แบบถอนรากถอนโคน เพื่อให้มีการรื้อถอนความรู้เก่าและให้ความรู้อื่นเข้าไปแทน และด้วยเหตุที่นักคิดกลุ่มนี้เชื่อในเรื่องความหลากหลายของความรู้ แนวคิดของพวกเขาจึงถูกมองว่าเป็นแบบพหุนิยม (Pluralism)

9.2.2 ท่าทีของพวกโพสต์โมเดิร์นต่อความจริง / ความรู้

สำหรับพวกโพสต์โมเดิร์นแล้ว ความจริงชนิดที่แน่นอนตายตัวหรือความจริงสัมบูรณ์นั้นไม่มีอยู่ และความจริงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วเพื่อรอให้เราไปค้นพบ (discovered) แต่ความจริงและความหมายเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (social constructions) คือถูกสร้างขึ้นจากกลุ่มที่มีมุมมองเดียวกันหรือมีประสบการณ์บางอย่างร่วมกัน โดยในสังคมนั้นก็จะมี การตีความความคิดและประสบการณ์ของกลุ่มต่าง ๆ อยู่มากมาย แต่ก็จะมีคนบางกลุ่มที่มีสถานะที่เหนือกว่า มีเสียงที่ดังกว่าที่พยายามให้การตีความของกลุ่มตนนั้นเป็นสิ่งที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นจริง โดยการตีความแบบอภิสิทธิ์ของกลุ่มผู้มีสถานะสูงกว่า (privileged) ที่เรียกว่า การพรรณาความแบบนาย (master narrative) นั้นก็จะทำให้การตีความแบบอื่น ๆ นั้นถูกกดทับไว้ภายใต้ ทั้งๆที่การตีความแบบนายนั้นก็เป็นเพียงการตีความแบบหนึ่งท่ามกลางการตีความอื่นอีกหลากหลายการตีความที่มีความเป็นไปได้หรือเป็นจริงได้เท่า ๆ กัน ตัวอย่างเช่น การตีความเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวของพวกนาซี (Nazi Holocaust) เป็นต้น และโดยเหตุที่ความจริงนั้นมีมากมายพอ ๆ กับความมีเหตุผล (rationality) ที่จะทำให้สิ่งใดเป็นที่ยอมรับก็มีมากมาย และการตีความที่เป็นไปได้ก็มีมากมาย เราจึงไม่อาจมองสิ่งใดด้วยมุมมองเดียวได้

แนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์นซึ่งพยายามชี้ให้เห็นถึงมายาภาพของความรู้และความจริงสัมบูรณ์จึงเป็นแนวคิดที่พยายามบอกให้เราไม่ผูกขาดรวมศูนย์ความสำคัญหรือ

¹⁶ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์, อังแล้ว, หน้า 142.

อภิพรรณา คือทฤษฎีต่าง ๆ อันเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นสากลของโลกตะวันตกหรือชุดของความรู้ที่ใช้เหตุผลสนับสนุนในการยืนยันให้การดำรงอยู่ของตนเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ (justified) หรือมีความถูกต้องชอบธรรม (legitimate).

ความจริงไว้ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งตายตัว¹⁷ และให้ตระหนักถึงการไม่ยึดมั่นถือมั่นในความคิด การให้คุณค่ากับความแตกต่างหลากหลาย เพื่อให้พ้นจากการถูกรอบงำทางความคิดและอำนาจ และเกิดการยอมรับและการเคารพใน "สิ่งอื่น" (The Other) และ "ความเป็นอื่น" (Otherness) พร้อมทั้งกับการกล้าคิดอย่างแตกต่างและอย่างเป็นตัวของตัวเองโดยไม่ปล่อยให้ความรู้หรือองค์ความรู้แบบเดิม ๆ เป็นตัวกำหนด โดยย้าว่ามนุษย์ชาติจำเป็นต้องได้รับการปลดปล่อยออกจากการถูกรอบงำอย่างแบบยล มนุษย์จะต้องรู้จักตนเอง และมนุษย์ต้องสร้างตัวเอง

โดยนักคิดในกลุ่มโพสต์โมเดิร์นจะเป็นพวกที่วิพากษ์ความคิดและคตินิยม¹⁸ (ideology critics) ซึ่งจุดอ่อนจุดบกพร่องแต่ไม่เสนอทางออก ไม่เสนอวิธีแก้ปัญหา ไม่มีคำตอบแบบสำเร็จให้ เนื่องจากต้องการให้คนได้มีอิสระทางปัญญาและศึกษาใคร่ครวญคิดด้วยตนเอง โดยตามแนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์นนี้ เราทุกคนล้วนต้องเผชิญกับโลกที่แปรเปลี่ยน โดยเราทุกคนต่างก็ตกอยู่ในชะตากรรมอันเลื่อนไหลซึ่งไม่มีบทสรุปหรือจุดสุดท้าย¹⁹ ไม่มีขงคำตอบระดับมหภาค จะมีก็แต่แนวทางระดับจุลภาคที่แปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์²⁰

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่า ปรัชญาโพสต์โมเดิร์นหรือปรัชญาสกุลหลังสมัยใหม่นั้นเป็นแนวคิดซึ่งเป็นปฏิกิริยา (reaction) และท้าทายต่อความคิดแบบโครงสร้างนิยม (Structuralism) และแนวคิดดั้งเดิมของยุโรป โดยมีลักษณะสำคัญคือเป็นการวิพากษ์ต่อกระแสปรัชญาหลักในยุคสว่าง / ยุคแห่งปัญญาและเหตุผล (The Enlightenment) ซึ่งถือเป็นรากเหง้าของความคิดสมัยใหม่ (Modernism) โดยสะท้อนท่าทีสงสัยและปฏิเสธความคิดที่ครอบงำคนโดยทั่วไปที่ว่ามีความจริงหรือความรู้ที่สัมบูรณ์ โดยนัยนี้ปรัชญาโพสต์โมเดิร์นจึงเป็นแนวคิดที่มีลักษณะต่อต้านอภิปรัชญา คือปฏิเสธความจริง (truth) ในฐานะที่เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความเป็นจริง (reality) และต่อต้านจุดยืนเชิงญาณวิทยา โดยปฏิเสธภาพของ "ความรู้" ในฐานะเป็นสิ่งที่แสดงออกที่ถูกต้องแน่นอน และปฏิเสธสิ่งที่ถือเป็นหลักการอัน

¹⁷ เฟ็งอ้าง, หน้า 167.

¹⁸ คตินิยม (ideology) คือแบบความคิดหรือความเชื่ออันเป็นจุดหมายร่วมกันของกลุ่มชน
คำอธิบายจาก พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว, หน้า 46.

¹⁹ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์, อ้างแล้ว, หน้า 179.

²⁰ เฟ็งอ้าง, หน้า 181.

สำคัญยิ่ง (Metaprincipal) ที่มีผลผูกมัดอย่างไม่มีการทะเลาะและบุคคล โดยมุ่งวิเคราะห์และตีแผ่ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจและวาทกรรม (Discourse) และความเป็นอธิปไตยหรือความยิ่งใหญ่ (Sovereignty) ของเหตุผลและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี พร้อมทั้งปฏิเสธการถูกครอบงำจากสิ่งเหล่านั้น²¹ จึงทำให้มีลักษณะเป็นวิมตินิยม (Skepticism) และด้วยแนวคิดที่ปฏิเสธความรู้สัมบูรณ์และถือว่าเราทุกคนเป็นผู้สร้างความจริง / ความรู้ ประกอบกับการยอมรับความหลากหลายของความรู้ โดยถือว่าในบรรดาความรู้เหล่านั้นเราจะบอกหรือตัดสินใจไม่ได้ว่าอะไรดีกว่าอะไร เพราะสิ่งต่าง ๆ นั้นขึ้นกับบริบทและหน้าที่ของมัน จึงทำให้แนวคิดนี้มีลักษณะเป็นพหุนิยม (Pluralism) และสัมพัทธนิยม (Relativism) ด้วย โดยสิ่งที่จะถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของแนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์นน่าจะอยู่ที่การกระตุ้นให้เรามีจิตวิญญาณในการวิพากษ์และตระหนักถึงอิสรภาพทางความคิด โดยไม่ยอมให้มีสิ่งใด ไม่ว่าจะ เป็นชุดของความคิด ความจริง หรือภาษาเข้ามาครอบงำความรู้ – การใช้ความรู้ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของเหตุผล ธรรมชาติ / กฎธรรมชาติ ความเป็นวิทยาศาสตร์ รัฐาธิปไตย อีกทั้งยังเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อความใจกว้างในการยอมรับความแตกต่าง คือยอมรับ “สิ่งอื่น” “คนอื่น” และ “ความเป็นอื่น”²²

9.3 ญาณวิทยาของกลุ่มโพสต์โมเดิร์น

สำหรับนักปรัชญาสำคัญที่อยู่ในกลุ่มโพสต์โมเดิร์นนั้นมีอยู่หลายท่าน ดังได้กล่าวแล้ว ตอนต้นบท แต่ด้วยเหตุที่โพสต์โมเดิร์นนี้เป็นเพียงทยอยและส่วนหนึ่งของเนื้อหาของตอนที่ 5 ที่กล่าวถึงนานาญาณวิทยาที่น่าสนใจ ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว ในบทนี้จึงจะนำเสนอเฉพาะแนวคิดทางญาณวิทยาเรื่องการก่อสร้างของฉาด แคริดา และแนวคิดเรื่องความรู้กับอำนาจของมิเชล ฟูโคต์ โดยสังเขป

²¹ประมวลจาก จรัญ โฆษณานันท์, สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญา กฎหมาย และความ เป็นจริงทางสังคม. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2545), หน้า 142.

²²จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์, อ้างแล้ว, หน้า 181.

9.3.1 แนวคิดเรื่อง “การก่อสร้าง” ของฌาค แควรีดา

9.3.1.1 ประวัติและผลงานที่สำคัญ

ฌาค แควรีดา (Jacque Derrida, ค.ศ. 1930-2004) เป็นนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสในกลุ่มโพสต์โมเดิร์นที่สำคัญคนหนึ่งที่เป็นผู้นำขบวนการคิดเรื่องการก่อสร้าง เขาเกิดในอัลจีเรียในครอบครัวเชื้อสายยิวและเดินทางไปปารีสเพื่อเรียนในระดับมัธยมศึกษาและศึกษาปริญญาที่ Ecole Normale Supérieure และมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด โดยปรัชญาปรากฏการณ์วิทยา²³ (Phenomenology) ของเอ็ดมันด์ ฮุสเซิร์ล (Edmund Husserl, ค.ศ.1859-1938) นั้นได้มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางปรัชญาของแควรีดาในช่วงต้น ๆ เป็นอย่างมาก นอกจากนั้นแล้ว มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger, ค.ศ. 1884-1976) ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของแนวคิดเรื่องการก่อสร้างของแควรีดา

แควรีดาสอนปรัชญาอยู่ที่ École Normale Supérieure ที่ปารีสอยู่เป็นเวลากว่า 20 ปี และเป็นอาคันตุกจารย์ (Visiting Professor) ให้กับมหาวิทยาลัยจอห์น ฮอปกินส์ มหาวิทยาลัยเยล และมหาวิทยาลัยแห่งแคลิฟอร์เนียที่เออร์ไวยานีในสหรัฐอเมริกา และภายหลังแควรีดายังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวิทยาลัยปรัชญานานาชาติที่ปารีส

งานเขียนที่สำคัญชิ้นแรกของแควรีดาเป็นการแปลงานของฮุสเซิร์ลเรื่อง The Origin of Geometry ในระหว่างช่วง ปี ค.ศ. 1967-1972 แควรีดาเริ่มเป็นที่รู้จักในวงวิชาการและปรัชญาในช่วงปลายของทศวรรษ 1960 โดยในช่วงกลางของทศวรรษ 1980 งานของเขาจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาจริยศาสตร์และปัญหาการเมือง แต่ผลงานที่สำคัญและมีชื่อเสียงที่สุดของแควรีดาก็คืองานเขียนเรื่อง Signature Event Context (1977) นอกจากนั้นก็มีเรื่อง Glas (1974) และ The Post Card (1980)

ในวงวิชาการ งานของแควรีดานั้นก็ถือว่าเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอยู่ไม่น้อยเนื่องจากมีทั้งผู้ที่ชอบงานของเขามากกับผู้ที่ไม่ยอมรับงานของเขาเลย โดยมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์นั้นเห็นในคุณค่าของงานแควรีดา และเสนอปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ให้ในปี ค.ศ. 1992 แต่ทางกลุ่มปรัชญาวิเคราะห์ (Analytic Philosophy) นั้นกลับ

²³ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) หมายถึงวิธีการทางปรัชญาซึ่งบรรยายปรากฏการณ์ตามความรู้โดยตรงที่ได้จากปรากฏการณ์นั้น

คำอธิบายจาก พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว, หน้า 79.

ไม่สนใจความคิดของแตริดา ทั้ง ๆ ที่ความคิดของแตริดาก็มีหลายส่วนที่คล้ายกับความคิดของนักปรัชญาวิเคราะห์บางคน เช่น ลุดวิก วิตเกินสไตน์ (Ludwig Wittgenstein : ค.ศ. 1889 - 1951) และดับบลิว วี ไควน (W. V. Quine : ค.ศ. 1908 -) อยู่ไม่น้อย

9.3.1.2 แนวคิดทางญาณวิทยาของแตริดา

ปรัชญาของฌาค แตริดา, มีลักษณะของการเป็นการสืบค้น (inquiry) และการตั้งประเด็นทางภาษา โดยสิ่งที่เขาเน้นและสนใจมากที่สุดก็คือเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับภาษา โดยแตริดาพยายามที่จะกล่าวถึงแง่มุมสำคัญของภาษาซึ่งปรัชญาได้ละเลยหรือมองข้ามไป เช่น เรื่องของความกำกวม (ambiguity) และการไม่สามารถกำหนด (indeterminacy) ความหมายของคำ²⁴

สำหรับแนวคิดที่สำคัญในญาณวิทยาของแตริดาที่มีอิทธิพลต่อพวกโพสต์โมเดิร์นก็คือแนวคิดเรื่องการรื้อสร้าง (Deconstruction) ที่ปรากฏเป็นครั้งแรกในบทนำของการแปลงานเขียนเรื่อง The Origin of Geometry ในปี ค.ศ. 1962 โดยสิ่งที่แตริดาเรียกว่าการรื้อสร้างก็คือวิธีวิพากษ์ความรู้เก่าแบบถอนรากถอนโคนเพื่อรื้อถอนความรู้เก่าและให้ความรู้อื่น ๆ ที่แตกต่างหลากหลายซึ่งถูกกดทับหรือปิดกั้นไว้นั้นสามารถเกิดขึ้นและเข้าไปแทนที่ โดยแตริดาเห็นว่ากรรื้อสร้างนี้ไม่เพียงแต่จะเป็นการปลดปล่อยเราให้พ้นจากการถูกรอบงำทางความรู้ความคิดที่ควบคู่ไปกับการครอบงำทางอำนาจ แต่มันยังเป็นการเปิดกว้างให้เกิดความหลากหลายของความรู้ความคิด และเป็นไปเพื่อให้เกิดการเคารพหรือยอมรับ "สิ่งอื่น" (The Other) หรือ "ความเป็นอื่น" (Otherness)²⁵

โดยเมื่อกล่าวถึงการรื้อสร้างนั้น มันจะมีรูปแบบของการรื้อสร้างอยู่ 2 อย่าง คือ การรื้อสร้างตัวบท (Text) และการรื้อสร้างระเบียบทางสังคม (Social Order) สำหรับในส่วนของญาณวิทยานั้นจะเป็นการกล่าวถึงการรื้อสร้างตัวบท ซึ่งเป็นเรื่องที่เน้นความสำคัญของภาษาและการตีความเพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่แน่นอนและไม่มั่นคง (instability) ของภาษาและระบบต่าง ๆ โดยทั่วไป โดยแนวคิดการรื้อสร้างนี้เป็นการปฏิเสธ

²⁴Ted Honderich, *The Oxford Companion to Philosophy*. New Edition. (Oxford : Oxford University Press, 2005), pp. 201 - 2.

²⁵จรัญ โฆษณานันท์, *นิติปรัชญาแนววิพากษ์*, อ่างแล้ว, หน้า 148.

การสร้างระบบแบบของพวกโครงสร้างนิยม²⁶ (Structuralism) และเชื่อว่าปรากฏการณ์ (phenomena) ต่าง ๆ นั้นสามารถลดทอนลงได้เป็นการทำงานของระบบ

สำหรับแคริคา ภาษาไม่ได้เป็นสิ่งที่แสดงหรือเป็นตัวแทนของความจริง หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกใช้เพื่อบอกเรื่องราว โดยแคริคาถือว่า "ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏ ที่เราเข้าใจ ต่างอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือ ภาษาเป็นมิติทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นตามแบบแผนทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม โดยมีได้มีความเชื่อมโยงกันโดยตรงระหว่างถ้อยคำและสรรพสิ่งในโลก ...ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏแก่เราล้วนแต่ถูกกำกับโดยภาษา ไม่มีสิ่งใดในโลกที่อยู่นอกกรอบหรือกฎเกณฑ์แห่งภาษาหรือตัวบท ...ภาษาก็คือ "ความเป็นจริง" แห่งสรรพสิ่งทั้งหลายนั่นเอง"²⁷

โดยตามแนวคิดของแคริคา ภาษานั้นก็คือระบบสื่อความหมายซึ่งประกอบไปด้วยสัญลักษณ์หรือคำซึ่งเป็นหน่วยสื่อความหมายที่มาสัมพันธ์กันในลักษณะเป็นเครือข่าย โดยความหมายของสัญลักษณ์แต่ละตัว (หรือคำแต่ละคำ) นั้นเกิดขึ้นจากการที่สัญลักษณ์นั้นสัมพันธ์กับสัญลักษณ์ตัวอื่น ๆ ในภาษาเดียวกัน และระบบภาษานั้นจะเป็นระบบปิดซึ่งหมายความว่า ความหมายของคำในระบบภาษานั้นไม่ได้อ้างอิงหรืออิงอยู่กับความจริงจากโลกภายนอก หากแต่อิงอยู่กับเครือข่ายของบรรดาสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กันเอง ความหมายของคำจึงเป็นผลผลิตของโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในระบบภาษานั้น²⁸ โดยที่ความหมายของหน่วยสัญลักษณ์ในระบบภาษานั้นจะไม่คงที่และตายตัว (unstable) แต่ว่ามีลักษณะของการเลื่อนไปมาหรือลื่นไหล (slippage) ไม่อาจถูกกำหนด (indeterminacy) และไม่อาจนำไปผูกมัดกับความคิดใดให้แน่นอนตายตัว เพราะไม่มีสิ่งที่เป็นความหมายสุดท้าย หรือความหมายที่แท้ที่เรียกว่า transcendental signified²⁹ ดังนั้นเมื่อเราเปิด

²⁶โครงสร้างนิยม (Structuralism) เป็นแนวคิดที่ทรงอิทธิพลอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1960-1980.

²⁷ธีระ นุชเปี่ยม, "ความรู้ อำนาจ อุดมการณ์ ในวาทกรรมทางประวัติศาสตร์, วารสารร่วมพฤษภ ปีที่ 15 เล่มที่ 2 ตุลาคม 2539 - มกราคม 2540, หน้า 11.

²⁸นพพร ประชาบุญกุล และ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, "ทฤษฎีวรรณกรรม" วารสารร่วมพฤษภ ปีที่ 15 เล่มที่ 2 ตุลาคม 2539 - มกราคม 2540, หน้า 36 - 40.

²⁹ธีระ นุชเปี่ยม, "ความรู้ อำนาจ อุดมการณ์ ในวาทกรรมทางประวัติศาสตร์," อ้างแล้ว, หน้า 11, 24.

พจนานุกรมเพื่อค้นหาความหมาย³⁰ (signified) ของคำ (signifier) คำหนึ่ง สิ่งที่เราพบก็คือคำ (signifier) อีกคำหนึ่ง ซึ่งเราก็อาจจะต้องพลิกไปที่คำอื่น ๆ ต่อไปเรื่อย ๆ โดยไม่อาจพบความหมายสุดท้าย

นอกจากนั้น ตามแนวคิดของแควริดา คำๆหนึ่งอาจจะมีความหมายเป็นอย่างอื่นที่ต่างจากที่มันหมายถึงก็ได้ หากเราทั้งหลายจะเห็นพ้องหรือยอมรับร่วมกัน เช่น “กล้วย” ในภาษาไทยนั้น นอกจากจะหมายถึงผลไม้แล้วก็ยังหมายถึง “ง่าย ๆ” ได้อีกด้วย เนื่องจากสัญญาณ (Sign) หรือคำนั้นมีความหมายก็เพราะเราใช้มันตามโครงร่างหรือกรอบ (framework) ของภาษา วัฒนธรรม และในกรอบของวัฒนธรรมที่แตกต่าง คำๆ เดียวกันก็อาจจะใช้หมายถึงสิ่งที่แตกต่างกันได้ในหลายลักษณะ หรือแม้แต่คำๆ หนึ่งที่คนหนึ่งพูดและอีกคนหนึ่งพูดตามหรือพูดซ้ำก็อาจจะมีความหมายที่ต่างกันก็ได้ ซึ่งก็เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าถ้อยความหรือความหมายของคำในภาษานั้นไม่คงที่ตายตัวแต่เลื่อนไปมาหรือสั่นไหว โดยแควริดาอธิบายแนวคิดดังกล่าวนี้ด้วยการยกตัวอย่างคำในภาษาฝรั่งเศสคือ *différance* (ซึ่งมีเสียงอ่านว่า ดิฟเฟอรองซ์) ว่าอาจจะมี ความหมายที่สั่นไหวไปมาได้ เพราะคำ “*différance*” ที่มีความหมายว่าความแตกต่างนี้ ออกเสียงเหมือนกับคำ *différance*” ที่เราอาจกำหนดให้หมายถึง การเลื่อน การผัดผ่อนได้ และในการพูดเฉพาะตัวคำ เราก็จะไม่สามารถกำหนดความหมายของมันได้ โดยความหมายของมันก็จะเปลี่ยนหรือเลื่อนไปมาเป็นความหมายใดก็ได้ระหว่าง 2 ความหมายนี้ ซึ่งก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าความหมายของคำนั้นเป็นสิ่งที่สั่นไหว เราไม่สามารถกำหนดความหมายของคำได้ (indeterminacy of meaning) และความหมายของภาษาก็เป็นปรากฏการณ์ที่ไม่แน่นอน (unstable)

นอกจากนั้นแล้วเขายังชี้ให้เห็นว่าในภาษานั้นจะมีส่วนหรือนัยของความเป็นคู่ตรงข้าม (contradiction) อยู่ในตัวด้วย³¹ ในแง่ที่ว่าคำต่าง ๆ นั้นมันมีความหมายของคู่ตรงข้ามอยู่ในตัว และเราก็ไม่อาจจะให้คำ ๆ นั้น หมายถึงสิ่งที่เรา

³⁰ signs หรือสัญญาณนั้นมี 2 ลักษณะ คือ “signifier” และ “signified” โดย “signifier” คือ คำ (เช่น คำว่า “ม้า”) และ “signified” คือ ความหมาย (เช่น ความคิดความเข้าใจที่เรามีเกี่ยวกับสัตว์ประเภท “ม้า” นั้น)

³¹ “...language has an element of contradiction within it.”

S. M. Honer, *Invitation to Philosophy : Issues and Options*. Op. cit., p. 89.

หมายถึงได้โดยไม่มีนัยของสิ่งที่เป็นคู่ตรงข้ามแฝงอยู่ด้วย เช่น คำ "เสรีภาพ" (freedom) นั้นมันมีความหมายที่ตรงกันข้ามคือ "การถูกกดขี่" (enslaved) อยู่ในคำนั้นด้วย โดยที่ เราไม่สามารถจะให้มีความหมาย (เสรีภาพ) โดยที่ไม่มีอีกคำหนึ่ง (การถูกกดขี่) ได้³² เช่น เมื่อเราพูดถึงการเลิกทาสนั้นเราไม่ได้หมายถึงแต่เสรีภาพเท่านั้น หากแต่มีการหมายถึง การกดขี่ทาสซ่อนหรือแฝงอยู่ในนั้นด้วย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือคำต่าง ๆ นั้นมันจะมีการ สะท้อนให้เห็นความหมายและร่องรอย (echoes and traces) ของคำอื่นอยู่ด้วยเสมอ ซึ่งก็ เท่ากับเป็นการแสดงให้เห็นจริงถึงแนวคิดของเขาที่ว่าความหมายของคำนั้นเกิดขึ้นจาก การที่ คำ ๆ นั้นสัมพันธ์กับคำอื่น ๆ ในระบบภาษาเดียวกัน และความหมายของคำนั้น เป็นสิ่งที่เกิดจากโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในระบบภาษานั้น อีกทั้งความหมายของคำก็ ยังเป็นสิ่งที่ เป็นสิ่งที่ เป็นพลวัต คือเป็นความหมายที่เลื่อนไหลของหน่วยความหมายต่าง ๆ ภายในระบบนั้น

พร้อม ๆ กับแนวคิดทางญาณวิทยาในลักษณะดังกล่าว แคริดาก็ ยังต้องการแสดงให้เห็นด้วยว่าภาษานั้นเป็นสิ่งที่ถูกใช้เพื่อบอกเรื่องราว พร้อม ๆ กับการทำให้มันเข้ากันได้พอดี (fit) กับความคิดหรือโลกทัศน์ที่คนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม สร้างขึ้น ซึ่งก็หมายความว่าทุกตัวบท / ถ้อยความ (Text)³³ นั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใน ลักษณะที่เป็นการเมือง (political) คือเกิดขึ้นเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ / ประโยชน์อะไร บางอย่าง เช่น เพื่อใช้คัดค้านพวกที่มีแนวคิดแบบเหยียดผิว (racism) เป็นต้น

สำหรับแคริดา ทุกอย่างนั้นมีอยู่ในตัวบท (Text) และไม่มีสิ่งใดอยู่นอกตัวบท³⁴ โลกก็คือตัวบท³⁵ (Text) หรืออีกนัยหนึ่งโลกนั้นก็คือภาษา และไม่มีสิ่งใด

³² Ibid.

³³ ในความหมายอย่างกว้าง ๆ คำว่า Text หมายถึงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น (เช่น นวนิยาย, ภาพยนตร์) ซึ่งก็ย่อมมีนัยหรือสื่อความถึงการมีอยู่ของสิ่งอื่น ๆ ในโลกที่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ มีอยู่ จึงอาจกล่าวได้ว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกนั้นจะมีอยู่ 2 แบบ คือ สิ่งที่เป็นตัวแทน (representation) และสิ่งที่เป็นจริง (the real) แต่แคริดาใช้คำว่า "Text" ให้หมายถึงการถูกสร้างขึ้นเท่านั้น และสำหรับเขา "Text" ไม่ได้เป็นการเลียนแบบ การมีอยู่ (presence) ของสิ่งใด แต่การมีอยู่นั้นเป็นผลของความเป็นตัวบท / ถ้อยความ (Textuality)

คำอธิบายจาก Lucy Nall, *A Derrida Dictionary*. (Oxford : Blackwell Publishing, 2004), pp. 142-143.

³⁴ "There is nothing outside of the text." Quoted in S. M. Honer, *Invitation to Philosophy : Issues and Options*. Op.cit., p. 90.

ในโลกที่อยู่นอกรอบแห่งภาษา ไม่มีความเป็นจริงที่อยู่นอกเหนือภาษาหรือความจริงที่เข้าใจได้โดยไม่อยู่ในรูปของตัวบท³⁶ โดยคนทุกคนต่างก็เป็นที่มาของความเป็นจริง เราทุกคนสร้างความเป็นจริงด้วยคำต่าง ๆ ที่เราใช้ โดยที่ไม่มีสิ่งภายนอกใจหรือฐานทางภววิทยา (ontological foundation) ใดที่จะรองรับภาษา และด้วยเหตุดังกล่าว นักปรัชญา กลุ่มโพสต์โมเดิร์นหรือนักปรัชญาสกุลหลังสมัยใหม่จึงปฏิเสธการให้คำหมาย / การอธิบายความหมายของความจริงต่าง ๆ ด้วยการใช้อภิปรัชญาแห่งความจริง (metaphysics of truth) โดยแตริดาเห็นแย้งกับกลุ่มปรัชญาตะวันตกที่เห็นว่าความหมายที่สมบูรณ์ของคำนั้นมีอยู่ในลักษณะที่สามารถถ่ายทอดไปได้โดยไม่มีส่วนใดที่ผิดเพี้ยนหรือหลุดหายไป เพราะสำหรับแตริดาแล้วความเชื่อของสิ่งที่เขาเรียกว่าอภิปรัชญาของการดำรงอยู่ของความจริง (Metaphysics of Presence)³⁷ นั้นเป็นมายาคติ (illusion)

จากที่กล่าวมานี้อาจสรุปได้ว่า สำหรับแตริดาปรัชญาไม่ได้เป็นเรื่องของการโต้แย้งด้วยการให้เหตุผลอย่างเดียว แต่ยังเป็นการเกี่ยวข้องกับภาษาอย่างยิ่ง โดยวัตถุประสงค์เบื้องต้นในการนำเสนอแนวคิดการรื้อสร้าง (deconstruction) ก็เพื่อให้เกิดความสนใจในประเด็นที่ว่างงานเขียนทางปรัชญาทั้งหลายนั้นก็ยังมีลักษณะแห่งการเป็นตัวบท (textual character) เช่นกัน และการรื้อสร้างนั้นก็เป็นการหนึ่งของการวิเคราะห์ที่ใช้ได้กับการเขียนทุกชนิด โดยวิธีดังกล่าวนี้จะทำให้เห็นถึงความไม่คงที่ ไม่นั่นอน (instability) ของความหมาย และการไม่สามารถกำหนดความหมายของคำ (indeterminacy) ได้ เนื่องจากความหมายของภาษานั้นเป็นสิ่งที่เลื่อนไปมาได้และสั่นไหว โดยในแนวคิดนี้ ความหมายทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียนนั้นจะเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปได้เสมอในขณะที่เราใช้มัน โดยความหมายของคำนั้นจะเปลี่ยนไป (transform) สู่

³⁵ "The world is a text." Quoted in *ibid.*, p. 89.

³⁶ ธีระ นุชเปี่ยม, "ความรู้ ยานาจ อุดมการณ์ในวาทกรรมทางประวัติศาสตร์," อ้างแล้ว, หน้า 11.

³⁷ Metaphysics of Presence เป็นความเชื่อว่าความหมายของคำนั้นเป็นสิ่งที่แน่นอนคงที่ (stable) เป็นสิ่งที่กำหนดได้ (determinate) และสามารถเข้าถึงได้ และคำต่าง ๆ นั้นสามารถสื่อสารความหมายที่อยู่ในความคิดของผู้ที่ใช้ภาษาแต่ละคนได้อย่างชัดเจนสมบูรณ์ โดยปราศจากความกำกวม (unambiguity)

Stuart Sim (ed) *The Routledge Companion to Postmodernism*. 2nd ed. (London & New York : Routledge, 2005), p. 5.

ความหมายใหม่ได้ตลอดตามกาลเทศะและตัวบุคคล มันจึงมีศักยภาพของความเป็นไปได้ที่จะมีการสร้างสรรค์ความหมายใหม่ ๆ แปลก ๆ ของคำในภาษาขึ้นมาได้อย่างไม่รู้จบ

นอกจากนี้แล้ว ภาษาก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่เป็นตัวแทน (representation) ของความจริง เพราะความหมายของคำในภาษานั้นไม่ได้อิงอยู่กับความจริงจากโลกภายนอก แต่อิงอยู่กับเครือข่ายของบรรดาคำหรือสัญญาณที่สัมพันธ์กันเองในระบบภาษานั้น ซึ่งก็ทำให้ระบบภาษานั้นเป็นระบบปิด ภาษาจึงเป็นเพียงการแสดงออกของความเป็นจริง และเป็นสิ่งที่ถูกใช้เพื่อบอกเรื่องราว แต่เราไม่สามารถที่จะกล่าวอ้างความจริงได้โดยผ่านภาษาหรือถ้อยคำ

ท้ายสุด แนวคิดการรื้อสร้างที่มีลักษณะเป็นการปฏิเสธรากฐานนิยม (Anti-foundationalism) นี้ถูกนำเสนอขึ้นเพื่อรื้อถอนความรู้เก่า และให้ความรู้ใหม่ที่แตกต่างหลากหลายซึ่งถูกกดทับหรือปิดกั้นไว้ได้เกิดขึ้นและเข้าไปแทนที่ได้ และในขณะเดียวกันก็เป็นการปลดปล่อยเราให้พ้นจากการถูกรอบงำทางความรู้ และเปิดกว้างให้เกิดความหลากหลายทางความรู้ความคิด อันจะทำให้เกิดการยอมรับและเคารพในความแตกต่าง "สิ่งอื่น" และ "ความเป็นอื่น"

9.3.2 แนวคิด "ความรู้กับอำนาจ" ของมิเชล ฟูโกต์

9.3.2.1 ประวัติและผลงานที่สำคัญ

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, ค.ศ. 1926-1984) เป็นนักปรัชญาและนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส เขาจบการศึกษาจาก École Normale Supérieure และได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนิทเช่และไฮเดกเกอร์ ฟูโกต์เป็นอาจารย์สอนปรัชญาและประวัติศาสตร์ของระบบความคิดทั้งในเยอรมัน สวีเดน อัลจีเรีย และฝรั่งเศส โดยความคิดและผลงานของเขาซึ่งได้จุดประกายความคิดให้กับวงวิชาการนั้นจะครอบคลุมทั้งในส่วนของประวัติศาสตร์ ปรัชญา จิตวิเคราะห์ และภาษาศาสตร์ โดยตัวฟูโกต์เองนั้นมีความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องของการใช้วิทยาศาสตร์และเหตุผลในฐานะเป็นเครื่องมือของอำนาจ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทางการแพทย์และอาชญาวิทยา

งานเขียนที่สำคัญของฟูโกต์ก็เช่น *Madness and Civilization* (1961); *The Order of Things : An Archaeology of the Human Science* (1966);

The Archaeology of Knowledge (1969); Discipline and Punish (1975); History of Sexuality. (3 vols, 1976-1984) โดยใน Volume 1 คือเรื่อง The Will to Knowledge (1976); Power / Knowledge : Selected Interviews and Other Writings (1972/1977)

9.3.2.2 แนวคิดทางญาณวิทยาของฟูโคต์

ก่อนที่จะเข้าสู่แนวคิดทางญาณวิทยาของมิเชล ฟูโคต์นั้น เราควรเข้าใจก่อนว่านักคิดกลุ่มโพสตีโมเดิร์นนั้นจะมีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกันว่า ความรู้ ความจริง อำนาจ และการเมืองนั้นล้วนร้อยเรียงเป็นเรื่องเดียวกัน³⁸ โดยรากเหง้าสำคัญอันเป็นที่มาของความคิดเช่นนี้หากมองย้อนไปแล้วก็อาจกล่าวได้ว่าสืบเนื่องมาจากความคิดของเฟรดริค นิทเช่ (Friedrich Nietzsche : ค.ศ. 1844-1900) ในเรื่องเจตจำนงที่จะมีอำนาจ (will to power) ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ โดยในตอนนี้ จรัญ โฆษณานันท์ ได้อธิบายไว้ว่า นิทเช่เชื่อว่า “รูปแบบหนึ่งของเจตจำนง / ความมั่นหมายในอำนาจคือความมั่นหมายในความรู้และการสถาปนาความรู้ทั้งหลาย ความรู้จึงเป็นกิจกรรมที่มีอำนาจแฝงเร้นในตัวเอง เจตจำนงหรือความมั่นหมายในความรู้คือเจตจำนงความมั่นหมายในอำนาจ”³⁹ นอกจากนี้ นิทเช่ยังเน้นความสำคัญของการสืบสวนสืบสาวความเป็นมา (Genealogy) แห่งความรู้ ซึ่งหมายถึงการสืบรากเหง้าหรือลำดับความเป็นมาของความรู้ เพื่อตระหนักถึงอำนาจและจริยธรรมที่แฝงเร้นอยู่⁴⁰

โดยแนวคิดเรื่องเจตจำนงที่จะมีอำนาจของนิทเช่นี้มีอิทธิพลต่อความคิดทางญาณวิทยาของมิเชล ฟูโคต์ ที่เป็นการเชื่อมโยงระหว่างความจริง / ความรู้ และอำนาจ โดยฟูโคต์เห็นว่าทั้งอำนาจและความรู้ต่างก็เป็นสิ่งที่เกื้อกูลและเสริมกำลังซึ่งกันและกัน เราไม่อาจจะแยกอำนาจออกจากความรู้และความจริง และพลังในการขับเคลื่อนสังคมมนุษย์นั้นก็ไม่ใช่เหตุผลหรือภาษา แต่เป็นเรื่องของอำนาจ โดยอำนาจ

³⁸ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์, อังแล้ว, หน้า 144.

³⁹ เพิ่งอ้าง.

⁴⁰ วีระ สมบูรณ์, ความไม่รู้ไร้พรมแดน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2541), หน้า 145 อ้างใน จรัญ โฆษณานันท์, เพิ่งอ้าง, หน้า 145.

เป็นตัวผลิตและรักษาความจริง อำนาจผลิตสร้างความรู้⁴¹ และการทำความเข้าใจกับการเกิดขึ้นขององค์ความรู้ใด ๆ นั้นจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการพิจารณามิติทางอำนาจ (power dimension) ภายในตัวความรู้ที่ถูกสร้างขึ้น อำนาจจึงเป็นตัวสร้างความรู้ พร้อม ๆ กับที่ความรู้ก็เป็นแหล่งกำเนิดสำคัญของอำนาจ⁴²

ตามแนวคิดนี้ ความจริงจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้ว แต่ความจริงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น โดยเราแต่ละคนนั้นเป็นผู้สร้างความจริงของเราขึ้นมาเอง และผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าหรือมีอภิสิทธิ์ก็จะสามารถทำให้ผู้อื่นยอมรับความจริงของเขาได้ และโดยนัยนี้ความจริงและความรู้ก็กลายเป็นที่มาของการรักษาสถานภาพเดิมของผู้มีอำนาจเหนือกว่า และการอ้างถึงจะความจริงใด ๆ ก็ล้วนเป็นเพียงการเดินหมากของอำนาจเพื่อผลประโยชน์ของผู้กล่าวอ้าง จนอาจกล่าวได้ว่าความรู้นั้นเป็นโฉมหน้าอันแยบยลของอำนาจ และสุดท้ายของอำนาจก็คือการทำให้มองไม่เห็นว่ามันเป็นของอำนาจ แต่เป็นเรื่องของความรู้และความจริงอันหลากหลาย⁴³

สำหรับฟูโคต์ การวิพากษ์ความรู้จึงเป็นการวิพากษ์อำนาจที่สำคัญ และด้วยการวิเคราะห์ธรรมชาติแห่งความรู้ซึ่งเป็นการเปิดหรือตีแผ่ความสัมพันธ์อันละเอียดอ่อนใกล้ชิดระหว่างความรู้และอำนาจนั้น เขาเชื่อว่าจะทำให้เราได้ตระหนักถึงการตกอยู่ภายใต้การครอบงำโดยอำนาจขององค์ความรู้แบบเก่า พร้อม ๆ ไปด้วยการทำให้เกิด "การรื้อสร้าง" (deconstruction) บรรดาความรู้ที่เป็นการอภิปราย (Metanarrative) หรือความรู้ที่คนที่มีอำนาจเขียนขึ้นและทำให้เป็นที่ยอมรับของคนทั้งหลาย แต่ส่งผลให้เกิดการปิดกั้นหรือปฏิเสธความรู้อื่น ๆ ที่แตกต่างหลากหลายเพื่อให้เกิดการปฏิเสธการรวมศูนย์อำนาจโดยผ่านความรู้แบบใดแบบหนึ่งที่อ้างความเป็นองค์อธิปัตย์ (sovereignty) หรือความเหนือกว่าสูงส่งกว่าทางความรู้ ซึ่งฟูโคต์มองว่าเป็น

⁴¹จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์, อ้างแล้ว, หน้า 145.

⁴²Alant Hunt & Gary Wickham, Foucault and Law : Toward a Sociology of Law as Governance. (London : Pluto Press, 1994), pp. 12-13. อ้างใน จรัญ โฆษณานันท์, เพิ่งอ้าง.

⁴³จันทน์ เจริญศรี, โพสต์โมเดิร์นและสังคมวิทยา, หน้า 61; และ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, รัฐศาสตร์การบริหารรัฐกิจ ทฤษฎี : หนึ่งทศวรรษรัฐศาสตร์แนววิพากษ์. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2540), หน้า 11. อ้างใน จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์, เพิ่งอ้าง, หน้า 146.

การขบถของความรู้ที่ถูกกดทับไว้⁴⁴ เพื่อต่อต้านการรวมศูนย์อำนาจโดยผ่านความรู้แบบใดแบบหนึ่งที่อ้างความเป็นองค์อภิปัตย์ทางความรู้ และเปิดทางให้ความรู้อื่น ๆ ที่แตกต่างได้มีโอกาสเกิดขึ้นและเข้ามาแทนที่

ในประเด็นเรื่องความรู้กับอำนาจที่ฟูโคต์นำเสนอนี้ถ้าจะพิจารณากันจริง ๆ แล้วก็จะเห็นว่าไม่ได้เป็นเรื่องใหม่เสียทีเดียวนัก เพราะในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon : ค.ศ. 1561-1626) ก็ได้กล่าวไว้แล้วว่า ความรู้คืออำนาจ (Knowledge is power) แต่ไม่ว่าเรื่องของความรู้กับอำนาจจะถูกกล่าวไว้เมื่อใด มันก็ดูเหมือนจะเป็นแนวคิดที่ยังใช้อธิบายได้ ดังจะเห็นได้ว่า แม้ในยุคนี้เราก็ตอบรับกันว่า ความรู้ คืออำนาจใหม่ในยุคสารสนเทศ⁴⁵ และทฤษฎีของอัลวิน ทอฟฟ์เลอร์ ที่ว่า “แก่นแกนของการต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจที่เกิดขึ้นทุกมุมโลกในปัจจุบันคือการแย่งชิงความเป็นผู้ควบคุมความรู้นั่นเอง”⁴⁶ นั่นก็เป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนให้เห็นว่าแนวคิดที่ว่าความรู้กับอำนาจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้นั้นจะเป็นสิ่งที่ยังเป็นจริงอยู่

---

⁴⁴ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์, อ้างแล้ว, หน้า 148.

⁴⁵ เพิ่งอ้าง, หน้า 147.

⁴⁶ Alvin Toffler (เขียน) ขุนทอง ลอเสรีวานิช (แปล) อำนาจใหม่ / Power Shift (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, 2537), หน้า 12. อ้างใน จรัญ โฆษณานันท์, เพิ่งอ้าง.

สรุปแนวคิดและประเด็นสำคัญในญาณวิทยาของกลุ่มโพสต์โมเดิร์น

- ปรัชญา / แนวคิดแบบ “สมัยใหม่” (Modernism)
- รากฐานนิยม (Foundationalism)
- ปรัชญาสกุล “หลังสมัยใหม่” (Postmodernism)
  - การปฏิเสธรากฐานนิยม (Anti-foundationalism)
  - การตีแผ่ปฏิบัติการทางภาษา (Linguistic Practice)
  - อนาธิปไตยในทางญาณวิทยา
  - การรื้อสร้าง (Deconstruction)
- ท่าทีของพวกโพสต์โมเดิร์นต่อความจริง / ความรู้
  - พหุลักษณะของความหมายและความจริง
  - ความจริงเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากสังคม (social constructions)
  - ความจริงมีแตกต่างกันหลายตามการตีความ (Pluralism)
    - การพรรณนาความแบบนาย (master narrative)
  - การหลุดพ้นจากการถูกครอบงำโดยองค์ความรู้แบบเดิม ๆ
  - การเคารพและยอมรับในความแตกต่าง และ “ความเป็นอื่น”
  - การเผยและเปิดโอกาสให้ความรู้ที่ถูกกดทับหรือปิดกั้นไว้ได้ปรากฏ ซึ่งจะก่อให้เกิดความหลากหลายของความรู้
- แนวคิด “การรื้อสร้าง” (Deconstruction)
  - การวิพากษ์ความคิดที่มุ่งหรือฐานความรู้และการมองแบบเก่า
  - แนวคิดซึ่งเป็นปฏิบัติการทำลายต่อกระแสปรัชญาหลัก
  - การปฏิเสธความคิดแบบโครงสร้างนิยม (Structuralism)
- แนวคิดทางญาณวิทยาของ ฌาค แดริดา
  - การวิพากษ์ความรู้เก่าแบบถอนรากถอนโคนเพื่อหรือถอนความรู้เก่า และให้ความรู้อื่น ๆ ที่แตกต่างและถูกปิดกั้นไว้สามารถเกิดขึ้นและเข้าไปแทนที่

- การปลดปล่อยให้พ้นจากการถูกรอบงำทางความรู้ความคิดที่ควบคู่ไปกับการครอบงำทางอำนาจ
- การเน้นความสำคัญของภาษาและการตีความเพื่อให้เห็นถึงความไม่มั่นคง (instability) ของภาษาและระบบต่าง ๆ โดยทั่วไป
- ภาษาไม่ได้เป็นสิ่งที่แสดงหรือสิ่งแทน (representation) ของความจริง แต่เป็นสิ่งที่ถูกใช้เพื่อบอกเรื่องราว (story)
  - ภาษา คือระบบสื่อความหมายซึ่งประกอบไปด้วยสัญญาณ (sign) ที่มาสัมพันธ์กันในลักษณะเป็นเครือข่าย
  - ระบบภาษาเป็นระบบปิด ความหมายของคำในระบบภาษาไม่ได้อิงความจริงจากโลกภายนอก แต่อิงอยู่กับเครือข่ายของบรรดาสัญญาณหรือคำที่สัมพันธ์กันเอง
- ความหมายของคำเป็นผลผลิตของโครงสร้าง ความสัมพันธ์ภายในระบบภาษานั้น และมีลักษณะ
  - ไม่คงที่ (unstable)
  - เลื่อนไปมาหรือลื่นไหล (slippage)
  - ไม่สามารถกำหนดได้ (indeterminacy)
  - การสะท้อนความหมายที่ตรงกันข้ามหรือร่องรอยของคำอื่นอยู่ด้วยเสมอ
- ทุกอย่างมีอยู่ในตัวบท (Text)
  - โลกก็คือตัวบทหรือโลกก็คือภาษา
  - ไม่มีความเป็นจริงที่อยู่นอกเหนือภาษา
  - เราทุกคนสร้างความเป็นจริงด้วยคำต่าง ๆ ที่เราใช้ โดยไม่มีฐานทางภววิทยาใดรองรับ
- แตริตาปฏิเสธอภิปรัชญาแห่งความจริง (metaphysics of truth)

- แนวคิดทางญาณวิทยาของมิเชล ฟูโกต์
  - อิทธิพลของแนวคิดเรื่องเจตจำนงที่จะมีอำนาจ (will to power) ของนิทเช่ที่มีต่อแนวคิด / ทฤษฎีอำนาจของฟูโกต์
  - ทฤษฎีความรู้ของฟูโกต์
    - แนวคิดเรื่องความจริง
      - ความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยแต่ละคนเป็นผู้สร้างความจริงของเขาขึ้นมาเอง
      - ผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าสามารถทำให้คนอื่นยอมรับความจริงของเขาได้
      - การอ้างความจริงเป็นการเดินหมากของอำนาจ
    - แนวคิดเรื่องความรู้กับอำนาจ
      - อำนาจเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกออกจากความรู้และความจริง
      - อำนาจและความรู้เป็นสิ่งที่เกื้อกูลและเสริมกำลังซึ่งกันและกัน
      - อำนาจเป็นตัวผลิตความจริง และผลิตสร้างความรู้
      - ความรู้เป็นโฉมหน้าอันแยบยลของอำนาจ
      - การขบถของความรู้ที่ถูกกดทับหรือปิดกั้นไว้

คำถามบทที่ 9

1. จงอธิบายว่าโพสต์โมเดิร์นคืออะไร แนวคิดดังกล่าวมีลักษณะอย่างไร และต่างจากปรัชญา "สมัยใหม่" อย่างไร
2. นักคิดกลุ่มโพสต์โมเดิร์นหรือนักปรัชญาสกุล "หลังสมัยใหม่" มีท่าทีต่อความจริง / ความรู้ อย่างไร จงอธิบาย
3. แนวคิดเรื่องเจตจำนงที่จะมีอำนาจ (will to power) ของนิตเช่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางญาณวิทยาของนักปรัชญาในกลุ่มโพสต์โมเดิร์นอย่างไร จงอธิบาย
4. แนวคิดของกลุ่มโพสต์โมเดิร์นมีลักษณะเป็นวิมตินิยม (skepticism) พหุนิยม (pluralism) และสัมพัทธนิยม (relativism) อย่างไร จงอธิบาย
5. จงอธิบายแนวคิดเรื่อง "การรื้อสร้าง" ของกลุ่มโพสต์โมเดิร์น มาให้เข้าใจโดยสังเขป
6. จงอธิบายแนวคิดเรื่อง "การรื้อสร้าง" (Deconstruction) ของแควริคามาโดยละเอียด พร้อมทั้งกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของเขาในการนำเสนอแนวคิดดังกล่าวด้วย
7. จงอธิบายว่า "ตัวบท" (Text) ตามความหมายของแควริคาคืออะไร และการรื้อสร้างตัวบทของแควริคาคืออะไร
8. แควริคามีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องภาษา และความหมายของคำอย่างไร จงอธิบายโดยละเอียด
9. จงอธิบายแนวคิด "โลกคือตัวบท (Text) หรือโลกก็คือภาษา" ของแควริคา

10. มิเชล ฟูโคต์มีทรรศนะทางญาณวิทยาในเรื่องที่เกี่ยวกับความจริงและความรู้ อย่างไร จงอธิบาย
11. จงอธิบายแนวคิดเรื่อง ความรู้กับอำนาจของฟูโคต์มาให้เข้าใจโดยสังเขป
12. จงอธิบายให้เข้าใจว่าตามแนวคิดทางญาณวิทยาของฟูโคต์ “ความรู้เป็นโฉมหน้าอัน แยกย่อยของอำนาจ” อย่างไร
13. เพราะเหตุใด ฟูโคต์จึงเรียกแนวคิดทางปรัชญาของเขาว่าเป็น “การขบถของความรู้ ที่ ถูกกักตักหรือปิดกั้นไว้” จงอธิบาย
14. แนวคิดทางญาณวิทยา เรื่องความรู้กับอำนาจของฟูโคต์สอดคล้องกับแนวคิดของ ฟรานซิส เบคอน หรือไม่ อย่างไร จงอธิบาย